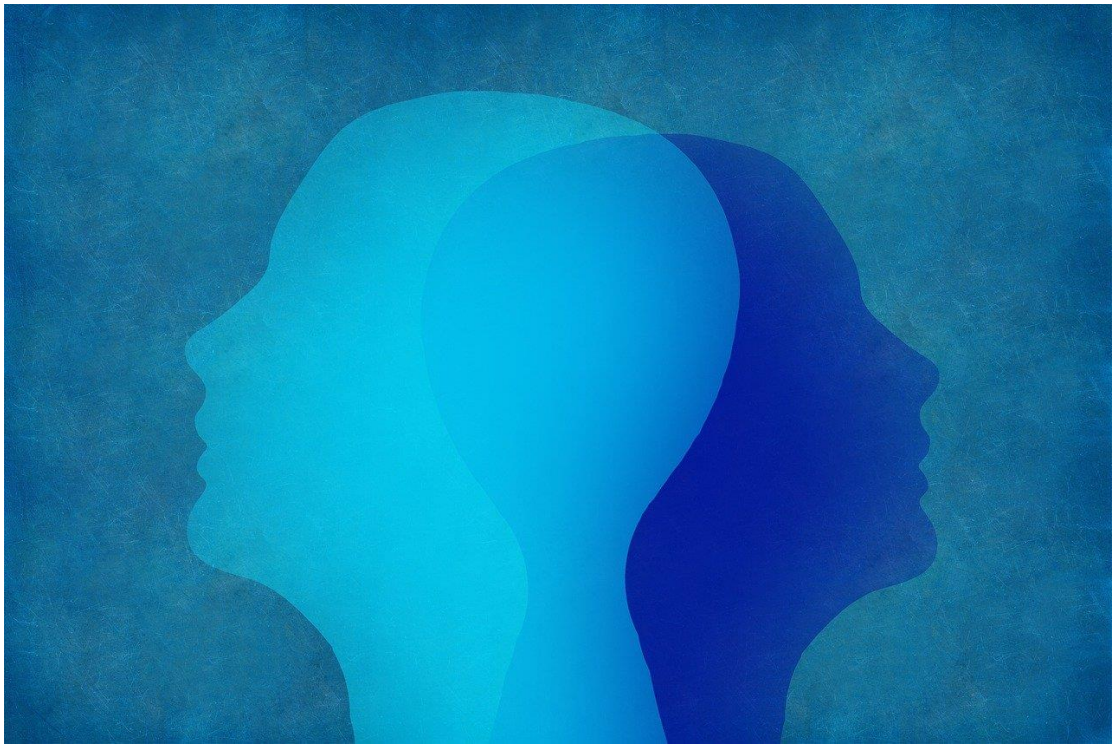

Monikulttuuriset uusperheet dialogissa

KULTTUURIEN KOHTAAMINEN JA VUOROVAIKUTUS KAHDEN KULTTUURIN UUSPERHEESSÄ

”Rakas, ei ole mieltä väitellä siitä, kumpi meistä on oikeassa. Meille oikeaa tai väärää ei ole, on vain sinun näkökulmasi ja minun näkökulmani. Vastaus on meidän välissämme, ja sekään ei ole koko totuus.”

Tanja Del Angel | Uusperheneuvojakoulutus 2019–2020

Sisällys

Johdanto 2
1. Monikulttuuristen perheiden kirjo 3
1.1. Kulttuuri, monikulttuurisuus, kulttuurienvälisyys 3
1.2. Monikulttuuriset perheet 3
1.3. Kahden kulttuurin perheet 5
1.4. Monikulttuuriset uusperheet 8
2. Kahden kulttuurin uusperheet 10
2.1. Perheiden rakenne ja dynamiikka 11
2.2. Kahden kulttuurin uuperheiden erityispiirteitä 12
2.3. Onko kulttuurieroilla merkitystä? 14
2.4. Kahden kulttuurin uusperheiden kolmas kulttuuri 15
3. Kahden kulttuurin uusparin ja -perheen vuorovaikutuksen tukeminen 18
3.1. Dialogi ja dialogisuus 18
3.2. Kahden kulttuurin uusperheet dialogisina suhteina 19
3.3. Dialogisuus uusperheneuvonnassa 19
3.4. Dialogisia työtapoja 21
Lopuksi 23
Lähteet 25
Kuviot 27
Kuvat 27
Taulukot 27

Johdanto

Erilaisuuksien kirjo ja monimuotoistumisen nopeus ovat viime vuosikymmeninä olleet Suomessa ennen kokemattomia ja yhä harvempi perhe identifioituu puhtaasti perinteiseksi ydinperheeksi. Tarve lokeroida perheitä on edelleen olemassa, jotta kunkin perhemallin erityistarpeet voidaan paremmin ottaa huomioon mm. palveluiden suunnittelussa ja lainsäädännössä. Emme kuitenkaan saa jäädä jumiin näihin lokeroihin. Myös monimuotoiset perheet ovat keskenään erilaisia ja mahtuvat harvemmin vain yhteen lokeroon, ja eri perhemallit voivat poikkileikata toisiaan myös perheiden sisällä. Myös uusperheet ovat monimuotoisia. Uusperheiden dynamiikan ymmärtämisen rinnalla on osattava huomioida myös muiden perhemallien näkökulmia. Perheitä kohtaavien ammattilaisten on työssään oltava sensitiivisiä erilaisille perhemalleille ja tunnistettava kunkin perheen yksilöllinen tilanne.

Olen työskennellyt monimuotoisten- ja monikulttuuristen perheiden parissa järjestökentällä yli 10 vuotta. Uusperheneuvojakoulutuksessa tiedustelin opiskelijakollegoiltani, mitä he haluaisivat tietää monikulttuurisista uusperheistä. Vastausten joukosta tunnistin tarpeen perheiden erilaisten rakenteiden ja ilmiöiden ymmärtämiselle. Koin, että perheitä parhaiten tukevien työtapojen ja menetelmien löytäminen ja niiden kehittäminen vaativat syvempää ymmärrystä näiden perheiden piirteistä, rakenteista ja dynamiikasta.

Tämän lopputyön tavoite on lisätä ymmärrystä monikulttuurisista uusperheistä sekä tarjota näkökulmia perheiden kohtaamiseen. Lähestyn uusperheiden monikulttuurisuutta ensisijaisesti kahden kulttuurin parisuhteen ja kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen näkökulmista. Työ pohjautuu aikaisempaan monikulttuurisia- ja uusperheitä käsittelevään tutkimukseen ja dialogisuuteen sekä kokemuksiini pari- ja perheneuvonnasta. Työhön väistämättä heijastuu myös oma pitkä historiani kahden kulttuurin perheen puolisona ja äitinä, kulttuurintutkimus- ja humanistitaustani sekä työkokemukseni monimuotoisten perheiden parissa.

1. Monikulttuuristen perheiden kirjo

1.1. KULTTUURI, MONIKULTTUURISUUS, KULTTUURIENVÄLISYYS

Antropologiassa kulttuuri ymmärretään näkymättömien ja näkyvien piirteiden merkitysjärjestelmänä. Kulttuuri ilmenee tietona, uskomuksina, arvoina, tunneilmaisuna, normeina, tapoina ja käyttäytymisenä, jotka ihmiset ovat omaksuneet yhteiskunnan jäseninä. Sosiaalisena ilmiönä kulttuuri voidaan ymmärtää etnisten ryhmien välisenä suhteena, joiden kautta ryhmän ominaisuuksista neuvotellaan. (Nissi 2017, 42). Jokainen yksilö kantaa mukanaan kulttuurisidonnaisia ajattelu- ja toimintatapoja, jotka hän on oppinut elämänsä aikana vuorovaikutuksessa erilaisissa kulttuurisidonnaisissa konteksteissa. Esimerkiksi lapsuuden koti ja ympäristö ovat tällaisia ihmisen käyttäytymiseen ja ajatteluun merkittävästi vaikuttavia kulttuurisidonnaisia konteksteja.

Monikulttuurisuudella viitataan yksinkertaisimmillaan väestön kielelliseen ja kulttuuriseen moniaineksisuuteen. Sitä on aina ollut paikoissa, joissa eri kansallisuudet ja kulttuurit ovat kohdanneet. Kulttuuriset taustat eivät määrää ihmisten elämää yksioikoisesti, vaan kulttuuriset mallit, ajattelu ja toimintatavat ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ja muutoksessa. (Säävälä 2017, 190; 192). Kulttuurienvälinen kanssakäyminen voidaan nähdä dynaamisena vuorovaikutuksena eri kulttuurien ja ihmisten välillä (Lasonen, Halonen, Kemppainen & Teräs 2009, 10–11.). Tarkastelen tässä työssä kulttuurienvälistä vuorovaikutusta parisuhteen ja perheen tasolla.

1.2. MONIKULTTUURISET PERHEET

Monella meistä on useampia perheitä; lapsuuden perhe, johon synnymme sekä aikuisiällä perustamamme ensiperhe ja myöhemmin mahdollisesti seuraavat uusperheet. Käsitykset perheestä ovat jatkuvassa muutoksessa. Se mistä perhe koostuu ja mitä sillä ymmärretään, on vaihdellut eri kulttuureissa eri aikoina. Suomen kaltaisissa moderneissa, läntisissä, jälkiteollisissa yhteiskunnissa äidin, isän ja heidän yhteisten lasten muodostamat ydinperheet[1] on nähty tyypillisenä perhemuotona.

[1] Ydinperheessä perheeseen kuuluvia, saman katon alla eläviä yksilöitä yhdistävät verisiteet ja/tai lailliset siteet. Ydinperheessä lapset ovat juridisessa suhteessa vanhempiinsa, eli he ovat vanhempiensa biologisia lapsia tai virallisesti adoptoituja (Jokinen 2017, 128).

Tämä ydinperheen valtakausi on ollut kuitenkin suhteellisen lyhyt ja perhemuodot ovat länsimaissa nopeasti moninaistuneet ja murentaneet ydinperheen itsestäänselvyyttä. (Jokinen 2017, 126–128). Suomessakin suhtautuminen erilaisiin perhemalleihin ja esim. avioeroon on vuosikymmenten kuluessa muuttunut sallivampaan suuntaan. Kulttuuritaustaan pohjautuvat perhe-elämän mallit muuttuvat kuitenkin hitaasti ja muutos esim. sukukeskeisissä yhteisöissä on hitaampaa yksilökeskeisiin verrattuna (Säävälä 2017, 192–193).

Perheiden monikulttuurisuus tarkoittaa kuvailevasti sitä, että perheet ovat kulttuurisesti monenlaisia. Suomessa kulttuurista monimuotoisuutta perhe-elämään ovat aina tuottaneet mm. alueelliset erot, sosiaaliluokat sekä vanhat etniset ja uskonnolliset vähemmistöt. Monikulttuurisen perheen määrittelyyn liittyykin paljon tulkinnanvaraa. (Säävälä 2017, 188; 190). Monikulttuuriset perheet ovat erilaisia (kuvio 1), eikä perheistä näin voida puhua yhtenä perhemallina tai ryhmänä. Moninaisuuden vuoksi monikulttuuristen perheiden tarkkaa lukumäärää on mahdotonta sanoa.[2] Perheitä, joissa vähintään toinen puolisoista on ulkomaalaistaustainen[3], asui Suomessa vuonna 2019 yhteensä n. 120 000, eli n. 8 % kaikista perheistä (Tilastokeskus 2021a).

Kuvio 1: Monikulttuuristen perheiden kirjo

[2] Perheitä tilastoidaan eri tavoin mm. syntymämaan, äidinkielen ja kansalaisuuden perusteella ja eri perhemallit menevät tilastoissa limittäin.

[3] Ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla (Tilastokeskus 2021a).

Monikulttuurinen perhe ymmärretään usein synonyymina kaukaisesta maasta muuttaneelle ja eri uskontoa harjoittavalle ydinperheelle, mikä vääristää käsitystä monikulttuurisista perheistä. Vastoin yleisiä mielikuvia Suomen ulkomaalaistaustaisten enemmistö on kotoisin Euroopasta, maahanmuuttajien yleisin taustauskonto on kristinusko, ja perhesiteet ovat yleisin maahanmuuton syy (Säävälä 2017, 189; 194–195).

Suuri osa monikulttuurisina nähdyistä maahan muuttaneista perheistä on parisuhteen ja perheen tasolla tarkasteltuna itse asiassa yksikulttuurisia silloin, kun puolisoilla on keskenään sama syntymämaa, etninen tausta sekä yhteinen kansalliskulttuuri ja äidinkieli. Lähtökohtaisesti kantasuomalaisten tai maahanmuuttajien yhden kulttuurin perheissä perhekulttuuri on yhtenäisempi kuin perheissä, joissa puolisoilla on eri kulttuuritausta ja he puhuvat eri äidinkieliä keskenään. Monikulttuurisuus ja kulttuurienvälisyys saavat uutta syvyyttä ja merkityksiä, kun niitä sovelletaan parisuhteessa ja perhe-elämässä.

1.3. KAHDEN KULTTUURIN PERHEET

Taustaltaan ulkomaalaisen ja suomalaisen välisiä liittoja kutsutaan kahden kulttuurin liitoiksi (Lainiala & Säävälä 2012, 9). Kahden kulttuurin perheiden järjestö Familia ry määrittelee kahden kulttuurin perheet sellaisiksi, joissa puolisot ovat syntyneet keskenään eri maissa ja useimmiten perheet ovat kaksi- tai monikielisiä. Syntymämaa ei tietenkään automaattisesti määrittele henkilön kulttuuria tai kasvuympäristöä, mutta syntymämaan käyttö on perusteltua siksi, että se ei tilastoissa voi muuttua toisin kuin kansalaisuus, äidinkieli tai syntyperä[4]. Laskutavasta riippuen kahden kulttuurin perheiden lukumäärä vaihtelee n. 60 000–80 000 välillä.[5] Kaikista perheistä kahden kulttuurin perheiden osuus on enimmillään n. 5 %, ja perheiden osuus monikulttuuristen perheiden joukossa on huomattavan suuri. Noin joka 10. solmittu avioliitto on nykyisin suomalaisen ja ulkomaalaisen välinen (Säävälä 2017, 199).

[4] Syntyperä tilastoidaan vanhempien syntymämaista saatavilla olevaan tietoon.
[5] Perheiden määritelmä ja lukumäärä voi vaihdella sen mukaan, kuinka suomalaisuus ja ulkomaalaisuus määritellään, eli puhutaanko esim. syntymämaasta, syntyperästä, kansalaisuudesta vai äidinkielestä.

Kahden kulttuurin liitoissa ilmenee laajempi skaala kulttuurisia käytäntöjä kuin yhden kulttuurin liitoissa (mm. Anglé 2014, 117). Lapsuuden olosuhteet sekä omien vanhempien parisuhteen ja vanhemmuuden mallit vaikuttavat vahvasti siihen, miten toimimme perheessä. Maahan muuttanut puoliso on saattanut kasvaa hyvin erilaisessa kulttuurisessa, yhteiskunnallisessa ja maantieteellisessä ympäristössä kuin missä hänen suomalainen puolisonsa on kasvanut tai missä lapset kasvavat (kuva 1).

Kuva 1: Puolisoiden lapsuuden leikkikentät kahden kulttuurin perheessä (Savonlinna vs. Meksiko City 1980-luvulla)

Eri puolilla maailmaa ihmisillä on erilaisia käsityksiä perheestä ja monessa kulttuurissa perhe ymmärretäänkin huomattavasti ydinperhettä laajemmaksi. Myös suhtautuminen ja asenteet erilaisia perhemalleja kohtaan vaihtelevat eri kulttuureissa. Puolison taustan ja menneisyyden tuntemus on perheen yhteiselon näkökulmasta tärkeää, sillä se voi auttaa ymmärtämään joitakin puolison elämässä ilmeneviä paineita tai ajattelumalleja (Säävälä 2017, 200).

Maahanmuutto on erottamaton osa kahden kulttuurin perhettä, sillä perhettä ei olisi olemassa ilman sitä. Yhteistä kaikille kahden kulttuurin perheille on vain se, että asuipa perhe missä päin maailmaa tahansa, vähintään toinen puolisoista asuu aina oman synnyinmaansa ulkopuolella. Perheellistymisen ja parisuhteen rinnalla ylirajaisuus sekä maahanmuutto ja kotoutuminen ovat aina tavalla tai toisella kahden kulttuurin perheitä kuormittavia tekijöitä (kuvio 2), ja maahanmuuton tiedetään vaikuttavan negatiivisesti parisuhdetyytyväisyyteen (mm. Anglé 2014).

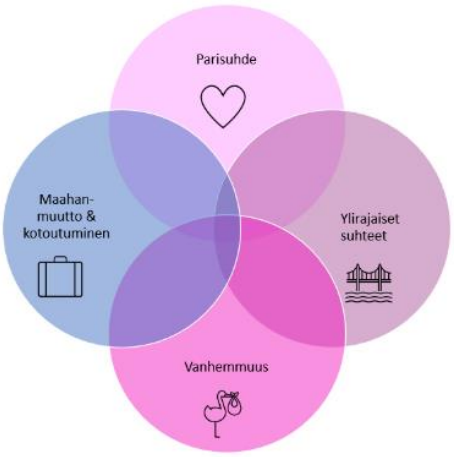

Kuvio 2: Arjen kokonaiskuormittavuus kahden kulttuurin perheessä

Kun yksi perheenjäsen muuttaa muiden jäädessä toiseen maahan, perhekokonaisuus hajoaa ja syntyy ylirajainen perhe (Rimpiläinen 2016, 5). Muutto on prosessi, joka eriyttää ihmiset perheistään, ystävistään ja muista sosiaalisesti merkittävistä verkostoista (Heikkilä 2014, 12). Muutto ja muutos ovat aina kriisejä, koska niiden myötä totutut toimintatavat joutuvat haastetuiksi ja kyseenalaistetuiksi. Kriisi ei tarkoita, että muutos johtaisi väistämättä vahingollisiin seurauksiin, vaan seuraukset voivat olla myös hyvinvointia vahvistavia. Maahanmuutto joka tapauksessa haastaa niin parisuhteen kuin vanhemmuuden ja sukulaisuuden itsestäänselvyydet muuttajan taustasta riippumatta. (Säävälä 2017, 195).

Kahden kulttuurin avioliitot päättyvät eroon kantasuomalaisten ja ulkomaalaistaustaisten keskinäisiä avioliittoja useammin (Tilastokeskus 2021b). Kattavaa tutkimustietoa eron syistä Suomen kontekstissa ei ole, mutta liittojen mahdolliset ongelmat kumpuavat usein samoista asioista kuin muissakin liitoissa, ei niinkään kulttuurieroista, vaikka usein näin ajatellaan. Aiemmasta tutkimuksesta tiedetään, että mm. puolisoiden suuri ikäero, työttömyys, heikko taloudellinen tilanne, alhainen koulutustaso ja aiempi avioerohistoria lisäävät parisuhdeongelmien todennäköisyyttä ja eron riskiä kaikissa liitoissa. Kaikissa kahden kulttuurin liitoissa näitä tekijöitä ei ole, mutta niitä on todennäköisemmin kuin muissa liitoissa. (Säävälä & Miettinen 2014, 92 & Säävälä 2017, 199). Lisäksi liittoihin kohdistuu maahanmuutosta

aiheutuvaa painetta. Nämä tekijät heijastuvat vuorovaikutukseen, ja siten myös kykyyn ja voimavaroihin käsitellä mahdollisia kulttuurieroista johtuvia erimielisyyksiä.

Terminä kaksikulttuurinen perhe ei ole ongelmaton, sillä se korostaa kulttuurierojen merkitystä ja toistaa polarisoitunutta ”me valtaväestö ja ne maahanmuuttajat” -ajattelua. Tosiasiassa kahden kulttuurin perheet sijoittuvat näiden kahden perhemallin väliin, ääripäiden väliseen vastavuoroiseen kolmanteen tilaan, ”dialogiin” (kuvio 3).

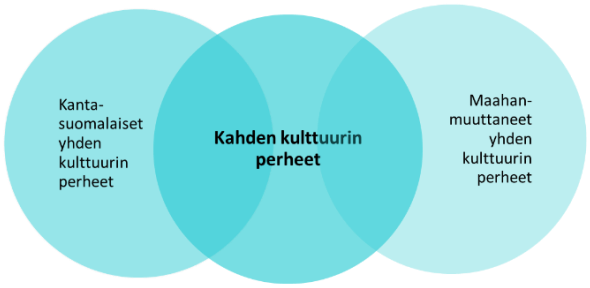

Kuvio 3: Kahden kulttuurin perheiden positio perhemallien ”välissä”

Osuvampia termejä olisivatkin kansainvälinen tai kulttuurienvälinen perhe. Tunne välissä tai siltana olemisen positiosta tulee esiin monessa kahden kulttuurin perheitä koskevassa tutkimuksessa (mm. Heikkilä ym. 2014). Kahden kulttuurin parisuhde on kuitenkin vakiintuneempi termi ja huomattavasti parempi kuin näistä liitoista aikaisemmin käytetty seka-avioliitto. Puolisot eivät luonnollisestikaan edusta vain yhtä kulttuuria tai kahden kulttuurin perhe pelkästään kahta, vaan perheet ovat aidosti monikulttuurisia ja -kielisiä.

1.4. MONIKULTTUURISET UUSPERHEET

Monikulttuurisista ydinperheistä tai yksikulttuurisista uusperheistä tiedetään jo suhteellisen paljon, mutta monikulttuuriset uusperheet ovat tuntemattomampi perhemalli. Uusperhetutkimuksessa ei Suomessa, kuten muuallakaan maailmassa, ole juuri huomioitu kulttuurisesti tai etnisesti erilaisia uusperheitä (Rimpiläinen 2016, 1–2).

Uusperhe muodostuu, kun eronnut tai leskeksi jäänyt solmii uuden parisuhteen, johon tulee mukana myös lapsia toisen tai molempien puolisoiden aikaisemmista liitoista. Tilastokeskuksen virallisen määritelmän mukaan uusperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa on vähintään yksi alle 18-vuotias vain toisen puolison lapsi. Uusperheeseen kuuluu lisäksi ei-biologisia vanhempia, joita voidaan kutsua myös sosiaalisiksi vanhemmiksi (Suomen uusperheiden liitto 2021). Muita uusperheiden aikuisista käytettäviä termejä ovat esim. biovanhempi, uusvanhempi, puolivanhempi, bonusvanhempi tai etävanhempi. Uusperheen lapsista puolestaan puhutaan esim. bonuslapsina, lapsipuolina tai bio- ja uuslapsina (mm. Rimpiläinen 2016, 22).

Uusperheitä oli vuoden 2019 lopussa 50 607 ja uusperheiden osuus lapsiperheistä on n. 9 % (Tilastokeskus 2020). Suomessa lapsi tilastoidaan vain perheeseen, jossa hän on kirjoilla, joten vuoroasuvan lapsen etävanhemman perhettä ei välttämättä tilastoida uusperheeksi. Uusperheeksi tilastoidaan myös vain eri sukupuolta olevan vanhemman uusperheet. (Keski-Petäjä & Pietiläinen 2020). Todellisuudessa lasten ikä, asumisjärjestelyt ja sukupuoli eivät luonnollisestikaan vaikuta perheen omiin kokemuksiin uusperheellisyydestä. Monet uusperheistä ovat myös monikulttuurisia, mutta eri perhemallien päällekkäisyydestä johtuen monikulttuuristen uusperheiden osuutta on vaikea arvioida.

Uusperhe voi olla monikulttuurinen monella eri tavoin. Kuviossa 4 esitettyjen esimerkkiperheiden malleissa uusperheiden monikulttuurisuus perustuu 1) maahanmuuttoon, 2) parisuhteeseen ja 3) ensiperheisiin ja lapsiin. Kuviossa esitetyt perhemallit ovat esimerkkejä, eivätkä ne anna kokonaiskuvaa kaikista mahdollisista monikulttuuristen uusperheiden rakenteista, ja osa perhemalleista voi mennä myös limittäin. Ne auttavat kuitenkin hahmottamaan monikulttuuristen uusperheiden moninaisuutta ja tuovat esille uusperheiden monikulttuurisuutta määritteleviä tekijöitä ja näkökulmia, jotka on hyvä ottaa huomioon perheitä kohdatessa. Tässä työssä tarkastelen uusperheiden monikulttuurisuutta ulkomaalaisen ja suomalaisen välisten kahden kulttuurin liittojen näkökulmasta (perhemallit 2 b ja 2 c).

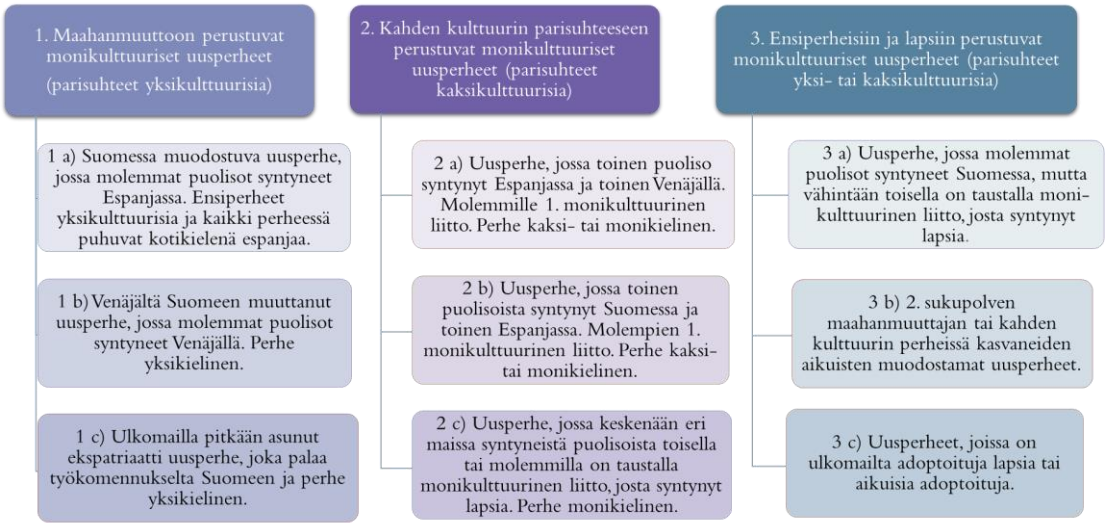

Kuvio 4: Monikulttuuristen uusperheiden malleja

2. Kahden kulttuurin uusperheet

Yhdysvaltalainen perheterapeutti Jean Baptiste on jo 80-luvulla kiinnittänyt huomiota kahden kulttuurin uusperheiden erityiskysymyksiin ja -haasteisiin. Hän tunnisti kahden kulttuurin uusperheille tyypillisiä piirteitä, joita ovat mm. kulttuurierot ja niistä aiheutuvat haasteet perheen oman kulttuurin luomisessa, lasten vaikeudet hyväksyä kulttuuritaustalta erilaisia uusia perheenjäseniä, sekä liittoihin kohdistuvat stereotyyppiset ja kielteiset ennakkoluulot ja asenteet (Baptiste 1984, 374).

Rimpiläinen (2016) tarkastelee sosiologian pro gradussa kahden kulttuurin uusperheitä Suomen kontekstissa intersektionaalisesta näkökulmasta. Hän mm. yhdistää uusperheen kehitysvaiheet ja kahden kulttuurin perheiden elinkaaren kaksikulttuurisen uusperheen omaksi nelivaiheiseksi malliksi ja pohtii, miten uusperheellisyys ja eri kulttuurit ja kielet perheissä risteävät eri vaiheissa. Vaikka tutkimus rajoittuu uusperheiden äitien ja äitipuolten kokemuksiin, se tarjoaa kuitenkin arvokkaan näkökulman perheiden erityispiirteiden lähempään tarkasteluun.

2.1. PERHEIDEN RAKENNE JA DYNAMIIKKA

Kahden kulttuurin uusperheellä tarkoitan perhettä, jossa toinen puolisoista on syntynyt ja kasvanut Suomessa ja toinen ulkomailla, ja vähintään toisella puolisolla on taustallaan aikaisempi liitto, josta on syntynyt lapsia ja puolisoilla voi olla myös yhteisiä lapsia. Tarkastelen uusperheiden monikulttuurisuutta ensisijaisesti kahden kulttuurin parisuhteen näkökulmasta, sillä toimivaa uusperhettä ei ole ilman toimivaa parisuhdetta (mm. Malinen & Larkela 2011). Nämä perheet tarjoavat valtavan paljon myös muita kiehtovia ja tärkeitä näkökulmia, joista suuren osan olen joutunut rajaamaan tämän työn ulkopuolelle.

Uusperheet ovat kahden kulttuurin liitoissa tavallisempia kuin muissa liitoissa. Väestöliiton tutkimukseen vastanneista kahden kulttuurin lapsiperheistä peräti 23 % oli uusperheitä. (Lainiala & Säävälä 2012, 10). Suurin osa suomalaisista kahden kulttuurin uusperheistä on sellaisia, joissa suomalaisella naisella on lapsia ja ulkomaalainen puoliso, jolla ei ole lapsia tai sellaisia, joissa suomalaisella miehellä on ulkomaalainen puoliso, jolla on jo ennestään lapsia. Suomalaisen miehen lapset asuvat pääsääntöisesti äitinsä kanssa. Osassa kahden kulttuurin uusperheistä lapset eivät asu uusperheessä, vaan etäperheessä joko muualla Suomessa tai ulkomailla. [6] Ulkomailla asuvat lapset ovat yleensä ulkomaalaisen äidin lapsia, jotka ovat jääneet asumaan sukulaistensa luo. (Rimpiläinen 2016, 30). Kahden kulttuurin uusperheessä lapsi tai lapset voivat myös muuttaa Suomeen ulkomailta uusperheen muodostuessa.

Ensiperheissä parisuhde ja perhe ovat useimmiten kulttuuriltaan samanlaisia[7]. Eli jos vanhempien parisuhde on yksikulttuurinen, myös perhe on yksikulttuurinen. Asetelma voi muuttua uusperheissä. Esimerkiksi monikulttuurisesta ensiliitosta eronnut suomalainen voi solmia uuden yksikulttuurisen liiton toisen suomalaisen kanssa, mutta uusperhe on silti monikulttuurinen, edellisestä monikulttuurisesta liitosta syntyneiden lasten ja entisten puolisoiden kautta (perhemalli 3 a). Voi olla, että uusperheessä kummallakaan ei ole taustalla monikulttuurista liittoa, jolloin uusi parisuhde tekee

---

[6] Nämä ns. etäuusperheet eivät tilastoissa näy uusperheinä eikä ole varmaa tietoa siitä, kuinka monella Suomessa asuvalla perheellisellä on lapsia myös ulkomailla.

[7] Olettaen mm., että ensiperheessä on biologisia lapsia, eikä perhe ole monikulttuurinen esim. adoption myötä.

perheestä monikulttuurisen (perhemalli 2 b). Tai sitten kahden kulttuurin uuspareista toisella tai molemmilla osapuolilla on jo taustallaan aikaisempia monikulttuurisia liittoja (perhemalli 2 c). Mitä enemmän puolisoilla on taustallaan aikaisempia monikulttuurisia liittoja ja perheissä liitoista syntyneitä lapsia, sitä monikulttuurisemmiksi, monikielisemmiksi ja monimuotoisemmiksi perhesuhteet muodostuvat.

2.2. KAHDEN KULTTUURIN UUPERHEIDEN ERITYISPIIRTEITÄ

Kahden kulttuurin perheissä uusperheyteen liittyvät haasteet vaikuttavat olennaisesti perheiden hyvinvointiin ja elämään, asuivatpa lapset lähi- tai etäperheessä (Lainiala & Säävälä 2012, 88). Kahden kulttuurin uusperheissä risteävät maahanmuutto, ylirajaisuus, kulttuurit, kielet ja uusperheys. Nämä tekijät eivät kuitenkaan ole toisistaan irrallisia tai erotettavissa, vaan ne voivat olla rinnakkaisia, sisäkkäisiä, päällekkäisiä tai alisteisia ja vaikuttaa yhtäaikaisesti ja eri suhteissa (Rimpiläinen 2016, 46). Taulukossa 1 olen kuvannut tutkimuksesta ja kokemuksesta tunnistamiani molemmille perhemalleille yhteisiä piirteitä ja esimerkkejä niiden mahdollisista kerrannaisvaikutuksista.

Molemmissa perhemalleissa taustalla on suuri elämänmuutos, kriisi. Uusperheissä se on ero, kahden kulttuurin perheissä maahanmuutto. Muutoskriisin ohella kahden kulttuurin uusperheissä korostuvat perheenjäsenten, lähisuvun ja ympäristön paineet. Perheenjäseniin kohdistuu erilaisia rooliodotuksia ja ennakkoluuloja esim. uusvanhemmuudesta ja ulkomaalaisuudesta johtuen. Kahden kulttuurin uusliittoihin kohdistuu kielteistä suhtautumista etenkin avioitumisen alkutaipaleella omien tai puolison lasten taholta (Lainiala & Säävälä 2012, 95–96). Lapset saattavat hävetä uussisaruksiaan ja -vanhempiaan ja perheiden sisällä voi ilmetä myös rasismia (Rimpiläinen 2016, 31–32). Ex-puolisot ja lähipiiri voivat suhtautua ennakkoluuloisesti siihen, että perheessä on ulkomaalainen ja vieraskielinen uusvanhempi. Yhteisen kielen puute vaikeuttaa perheenjäsenten keskinäistä tutustumista. Ennakkoluulot ja negatiiviset asenteet todennäköisesti kuitenkin hälvenevät ajan kuluessa, kun osapuolet tutustuvat toisiinsa ja perhe osoittaa toimivuutensa.

PIIRRE ↓ | PERHEMALLI →	YHDEN KULTTUURIN UUSPERHE	KAHDEN KULTTUURIN PERHE	MAHD. KERRANNAISVAIKUTUKSIA KAHDEN KULTUURIN UUSPERHEISSÄ
Kriisit/ elämänmuutokset parisuhteen edellytyksenä	Ero ja muutto uuteen kotiin / perheeseen	Maahanmuutto ja kotoutuminen (mm. suomen kielen opiskelu, työn etsiminen ym.)	Eron prosessointi, sopeutuminen uuteen perheeseen, uusvanhemmuuteen ja uuteen maahan
Perheen jäsenten ja lähipiirin asenteet ja odotukset	Uusvanhemmuuteen liittyvät ennakkoluulot, pelot ja odotukset; biologinen vanhempi, uusvanhempi, äitipuoli, isäpuoli , bonuslapset-sisarukset jne.	Suomalaisen puolison odotukset ulkomaalaiselta puolisolta. Lähipiirin ennakkoluulot ulkomaalaista perheenjäsentä kohtaan	Ennakkoluuloja ja pelkoja ulkomaalaisuutta, vieraskielisyyttä, kulttuuria, uskontoa ja uusvanhemmuutta kohtaan, ja perheen jäsenten välinen syrjintä ja rasismi
Ympäristön (kulttuuriset) asenteet	Asenteet avioeroja ja uusperheitä kohtaan	Stereotypiat ja asenteet kulttuurinvälisiä liittoja ja maahanmuuttajia kohtaan. Parisuhteen motiivien kyseenalaistaminen.	Asenteet uusperheellisyyttä ja kulttuurienvälisiä liittoja kohtaan
Ylirajaiset suhteet	Suhde ex-puolisoon /ensi-perheeseen. Erilaiset käsitykset perheestä eri perheen jäsenten kesken.	Maiden rajat ylittävät perhesuhteet. Erilaiset kulttuuriset perhekäsitykset. Ulkomailla asuvien sukulaisten vierailu Suomeen.	Ensiperhe ja lapset asuvat ulkomailla. Rahalähetykset, ylirajainen hoiva ja matkustaminen maiden välillä.
Erilaiset kulttuuritaustat ja menneisyys, joista luodaan yhteinen 3. kulttuuri	Ensiperhe/et	Kotimaan kulttuuri ja kasvuympäristö, monikielisyys	Lapsuuden perheiden, ensiperheen/perheiden ja kotimaiden kulttuurit, monikielisyys
Taloudelliset paineet	Kahden kodin tarpeet, vuoroasumisen aiheuttamat kustannukset, asunnon koko jne.	Työttömyys, vaikeudet työllistyä, matkustaminen ulkomaille, ulkomailla asuvien vanhempien taloudellinen tukeminen	Kasaantuneet taloudelliset paineet, ulkomailla asuvien lasten ja ensiperheen taloudellinen tukeminen
Roolit ja valtasuhteet	Biovanhempi vs. uusvanhempi, äitipuoli vs. isäpuoli	Kantasuomalainen vs. maahan muuttanut puoliso, sukupuolirooliodotukset	Triplapaitsio: Vieraskielinen ja ulkomaalaistaustainen uusisä
Sosiaaliset tukiverkostot	Läheisten ihmissuhteiden katkeaminen uuden perheen ja/tai muuton myötä	Toisen puolison suku, perhe ja ystävät asuvat ulkomailla	Muutokset tukiverkostoissa, tuen vähäisyys tai puute

Taulukko 1: Uusperheellisyydestä ja kaksikulttuurisuudesta aiheutuvia mahdollisia kerrannaisvaikutuksia kahden kulttuurin uusperheissä

Kahden kulttuurin uusperheissä puolisot eivät ole täysin tasavertaisia. Uusperheissä tämä liittyy mm. uusvanhempien ja biovanhempien välisiin suhteisiin sekä rooleihin ja niihin liittyviin velvollisuuksiin ja oikeuksiin. Kahden kulttuurin liitoissa suomalaisella puolisolla on usein valtaa suhteessa kieleen ja kulttuuriin. Nämä erilaiset positiot sekä niihin liittyvä etulyöntiasema, kokemukset ja näkökulmat väistämättä haastavat vuorovaikutusta. Valtasuhteet voivat esim. johtaa puolisoiden väliseen kilpailuun siitä, mitä kulttuuria ja kieltä lasten tulisi omaksua. Paineet kasvattaa lapsia suomalaisen mallin mukaisesti tulevat sekä perheen ulko- että sisäpuolelta. Tämä paine saatetaan tulkita suomalaisen puolison yritykseksi muuttaa puolisoa oman kulttuurinsa mukaiseksi. Kahden kulttuurin uusperheessä uusvanhempi voi jäädä etäiseksi sivustakatsojaksi, jos hänellä ei ole yhteistä kieltä bonuslasten kanssa tai bonusvanhemman kulttuuri tuntuu lapsista vieraalta (Rimpiläinen 2016, 33–34). Isyydestä, uusvanhemmuudesta ja ulkomaalaisuudesta voi aiheutua ns. triplapaitsioasema, jossa ulkomaalaistaustainen uusisä kokee joutuvansa jatkuvasti joustamaan ja tuntee ulkopuolisuutta ja vähempiarvoisuutta perheenjäsenenä.

Uusperheessä perheen rajat ovat epäselvemmät kuin ensiperheissä, ja perheenjäsenillä voi olla perheestä erilaisia käsityksiä. Ylirajaiset suhteet voivat uusperheissä tarkoittaa esim. uusperheen sisällä olevan ydinperheen rajat ylittäviä perhesuhteita, kuten suhteita etävanhempien ja -lasten, entisten puolisoiden sekä ensi- ja uusperheverkostojen välillä. Kahden kulttuurin uusperheissä perhesuhteita pidetään yllä myös yli maiden rajojen puolison lähtömaassa asuviin vanhempiin ja sukuun tai sinne asumaan jääneisiin lapsiin. Kahden kulttuurin uusperheiden lapsilla on Rimpiläisen (2016, 31) mukaan enemmän vaikeuksia sopeutua tilanteeseen kuin yksikulttuurisissa uusperheissä, koska uuspeessä lapsella voi muuttua perhe, kotimaa, kieli ja kulttuuri kertaheitolla. Puoliso saattaa haluta tukea lähtömaahan jääneitä lapsia ja ensiperhettä taloudellisesti mm. rahalähetyksin tai perheenyhdistämisen kautta, mikä voi aiheuttaa ristiriitoja parisuhteessa. Perheissä saatetaan myös kohdata maahanmuuttobyrokratiaa, joka ei tunnista kahden kulttuurin uusperheiden rakenteita.

2.3. ONKO KULTTUURIEROILLA MERKITYSTÄ?

Millaisia kulttuurieroja teillä on? on tyypillinen kahden kulttuurin parille esitetty kysymys. Yleensä tällä haetaan jotakin näkyvää ja tapakulttuuriin liittyvää, kuten mitä ruokaa syödään, tai mitä kansallisia ja uskonnollisia juhlia tai pyhiä vietetään. Todellisuudessa parisuhteen toimivuuden kannalta merkittävät kulttuurierot ovat usein tiedostamattomia ja piilossa. Kulttuurierojen roolia ristiriitojen synnyttäjänä kahden kulttuurin parisuhteissa usein liioitellaan ja toki, jos niitä etsii, niitä voi myös löytää. Joskus kulttuurieroilla kuitenkin peitetään tai selitään muita vuorovaikutuksessa piileviä ongelmia tai henkilökohtaisten intressien ohjaamaa käytöstä. Kulttuuri on usein helppo syntipukki, jolla parisuhteen ongelmat saa ulkoistettua oman hallinnan ja vastuun ulkopuolelle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kulttuurieroja pitäisi vähätellä tai että niitä ei pitäisi kohdata ja käsitellä silloin, kun niitä ilmenee.

Baptisten (1984, 375) mukaan kahden kulttuurin uusperheiden kohdalla on tärkeää erottaa puolisoiden kulttuurieroista johtuvat haasteet muista käyttäytymistä ja valintoja ohjaavista tekijöistä, kuten ensiperhekokemuksiin pohjautuvista odotuksista ja toimintatavoista, ennakkoluuloista ja uusperhesuhteisiin liittyvistä tekijöistä. Kulttuuri- ja kielierojen merkitys näyttäisi Rimpiläisen (2016, 99) mukaan kasvavan, mikäli

perheessä on uusperhesuhteisiin liittyviä ongelmia. On myös tärkeää tunnistaa elämänmuutoksista, kuten erosta, muutosta ja kotoutumisesta aiheutuvan muutosstressin sekä arjen kokonaiskuormittavuuden vaikutukset, mitkä vievät voimavaroja ja voivat heijastua negatiivisesti mm. kykyyn ratkoa eteen tulevia ristiriitoja rakentavasti.

Eri perhekäsityksen kulttuureissa kasvaneiden puolisoiden välillä erilaiset käsitykset ja odotukset parisuhteesta, vanhemmuudesta, perhesuhteista ja sukupuolirooleista voivat aiheuttaa hämmennystä ja ristiriitoja. Haastetta lisää se tosiasia, että näistä usein itsestään selvinä pidetyistä asioista on harvoin tietoinen, ennen kuin ne tavalla tai toisella joutuvat kyseenalaistetuiksi. Esimerkiksi uskonnollisen vakaumuksen vaikutus voi aktivoitua tai vahvistua lapsen syntymän myötä (Rimpiläinen 2016, 12) ja ylirajaisten perhesuhteiden merkitys korostua elämän murroskohdissa ja kriiseissä (Leinonen 2014, 61). Vielä haasteellisempi tilanne on uusperheissä, joissa uusiin rooleihin täytyy sopeutua nopeassa tahdissa, eli hypätä ns. liikkuvaan junaan.

Kulttuuri ei siis automaattisesti erota kahden kulttuurin paria, mutta toisaalta se ei automaattisesti heitä yhdistäkään. Puolison kulttuuritaustan tuntemus ja kunnioittaminen on tärkeää, sillä kulttuuri vaikuttaa tapoihin ilmaista tunteita ja ratkaista ristiriitoja, minkä ohella monet muut edelläkin kuvatut tekijät haastavat parisuhteen vuorovaikutusta kahden kulttuurin uusperheissä. Kulttuurieroihin voi kuitenkin suhtautua yhtenä erilaisuuden osana muiden joukossa, ja haasteet voi kohdata mahdollisuutena oppia uutta itsestään, puolisostaan ja parisuhteestaan, sekä hitsautua parina ja perheenä tiiviimmin yhteen.

2.4. KAHDEN KULTTUURIN UUSPERHEIDEN KOLMAS KULTTUURI

Kaikki perheet ovat jo lähtökohtaisesti monikulttuurisia, sillä puolisot tuovat parisuhteeseen mukanaan erilaisia vuorovaikutustapoja, kokemuksia, arvoja ja asenteita omista lapsuuden perheistään. Uusperheissä puolisot tuovat mukaan myös edellisten liittojen ja ensiperheiden kulttuurit, joten uusperheissä yhdistyy näin neljä kulttuuria. (Malinen & Larkela 2011, 34; 51). Kahden kulttuurin uusperheissä soppaa maustavat lisäksi puolisoiden eri maiden kulttuurit ja eri kielet, joten kahden kulttuurin uusperheessä yhdistyy jo lähtökohtaisesti näin laajasti ajatellen peräti kuusi kulttuuria! Kulttuuri vaikuttaa olemiseemme ja tekemiseemme, mutta yleensä tulemme tietoiseksi

kulttuuristamme vasta sitten, kun menemme sen ulkopuolelle tai kohtaamme ihmisen, jonka kautta voimme peilata omaa kulttuurisidonnaista tapaamme ajatella, olla ja elää. Kahden kulttuurin uusperheessä tähän todella tarjoutuu monia tilaisuuksia, mikä on myös valtava rikkaus ja mahdollisuus.

Kahden kulttuurin uusperheet elävät lähtökohtaisesti monimuotoisemmissa ja laajemmalle ulottuvissa ihmissuhteiden verkostoissa kuin kahden kulttuurin ensiperheet tai yhden kulttuurin uusperheet. Kuten Heikinheimo (2018) hyvin kiteyttää, mitä enemmän on ihmisiä ja muuttuvia tekijöitä, sitä enemmän tarvitaan yhteistä keskustelua, sekä kykyä ilmaista omia tunteita ja tarpeita. Perheen aikuiset joutuvat väistämättä tekemään kompromisseja, joustamaan ja sopeutumaan toistensa erilaisuuteen, mutta tämän täytyy tapahtua niin, että osapuolet eivät koe joutuvansa uhrautumaan tai muuttumaan liikaa, yksipuolisesti tai toisen painostuksesta. Kun eri kulttuurit ja erilaisuus kohtaavat samassa perheessä, toimiakseen hyvin yhdessä perheenjäsenten on luotava omat rajat, säännöt ja yhteinen elämäntapa, kolmas kulttuuri (kuvio 5).

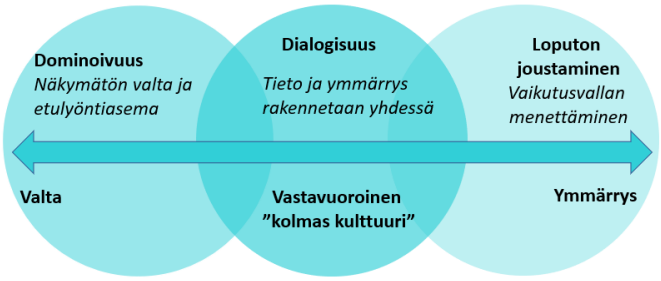

Kuvio 5: Kahden kulttuurin uusperheiden kolmas kulttuuri

Kuviossa 5[8] toinen ääripää edustaa osapuolta, joka on parisuhteessa etulyöntiasemassa ja toinen ääripää osapuolta, joka jatkuvasti joutuu joustamaan omista periaatteistaan. Tässä kulttuurienvälisessä kohtaamisessa, dialogissa, syntyy vuorovaikutuksessa uusia toimintatapoja, identiteettejä ja rooleja, joista parisuhteissa ja perheissä keskustellaan ja neuvotellaan.

Arjen kokonaiskuormittavuudesta sekä perheiden rakenteesta ja dynamiikasta johtuen parisuhteet joutuvat kahden kulttuurin uusliitoissa koetukselle. Kun liittoon kasautuu monia rakenteellisia riskitekijöitä, parisuhde tarvitsee erityisen paljon tukea omalta lähipiiriltään sekä palvelujärjestelmältä (Säävälä & Miettinen 2014, 93). Huolimatta siitä, että kahden kulttuurin uusliittoihin kasaantuu paljon kuormittavia tekijöitä, ei pidä olettaa, että nämä perheet olisi tuomittu epäonnistumaan. Monilla kahden kulttuurin uusperheillä näyttäisi olevan käytettävissään voimavaroja ja keinoja selvitä haasteista. (Lainiala & Säävälä 2012. 90). Useamman kuin yhden kulttuurin perheissä omataan enemmän moninaisuutta näkökulmissa ja eri elämäntilanteisiin liittyvissä vaihtoehdoissa (Heikkilä 2014, 11). Kolmas kulttuuri onkin perheiden voimavara. Monikulttuurisuus ja moninaisuus voivat parhaimmillaan rikastuttaa perheiden arkea ja vuorovaikutusta tarjoten mm. mahdollisuuksia kasvattaa itsetuntemusta ja ymmärrystä, kehittyä taitavaksi ristiriitojen sovittelijaksi sekä kannustamalla vaihtoehtoisten toimintatapojen ja perheenä toimimisen etsimiseen.

Kahden kulttuurin uusperheissä parisuhteen ja sen myötä koko perheen hyvinvoinnin, näkökulmasta on keskeistä, että perheeseen muodostuu toimiva kolmas kulttuuri. Pari- ja perheneuvonnassa painopisteen tulisi kulttuurieroihin keskittymisen sijaan olla perheen kolmannen kulttuurin vahvistamisessa sekä puolisoiden tunnetaitojen, kulttuurienvälisen vuorovaikutusosaamisen, erilaisuudesta aiheutuvien ristiriitojen sovittelutaitojen ja rakentavan vuorovaikutuksen vahvistamisessa. Nämä ovat kahden kulttuurin uusparisuhteen ja -perheen kulmakiviä.

[8] Kuvion pohjana olen käyttänyt Mönkkösen (2018) kohtaamisen positioita kuvaavaa mallia (kuvio 6), johon olen yhdistänyt perheiden 3. kulttuurin ajatuksen ja kuvauksen.

3. Kahden kulttuurin uusparin ja -perheen vuorovaikutuksen tukeminen

3.1. DIALOGI JA DIALOGISUUS

Dialogi on ihmisten välistä vuoropuhelua ja yhdessä ajattelua (Arnkil & Seikkula 2009, 87). Dialogi voidaan ymmärtää myös keskustelutyylinä, mutta se ei ole sama asia kuin keskustelu (Mönkkönen 2018). Dialogissa ei etsitä oikeita tai vääriä vastauksia tai näkökantoja, vaan sen perusajatus on, että täydellisen yhteisymmärryksen saavuttaminen on moniäänisyyden ja -näkökulmaisuuden vuoksi mahdottomuus. Dialogissa pyritään saavuttamaan riittävän hyvä yhteisymmärrys osapuolten välille (Mönkkönen 2018) tai synnyttämään uutta ymmärrystä, joka muodostaa perustan myöhemmälle ajattelulle ja toiminnalle (Arnkil & Seikkula 2009, 87). Oikein käytettynä dialogilla voidaan purkaa vastakkainasettelua ja polarisoituneita ajatusrakenteita (Attias 2018).

Dialogisuus viittaa ihmiskäsitykseen ja maailmankuvaan, joka vaikuttaa tapaamme kohdata toiset ihmiset, toisin sanoen tapaamme olla vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. Dialogisuus on yhteisen ymmärryksen rakentamista ja taitoa edesauttaa vuorovaikutuksen kulkua yhteisen ymmärryksen suuntaan (Mönkkönen 2018). Seikkula (2021) kuvaa dialogisuutta elämäntapana sekä inhimillisenä tapana kohdata. Dialogisessa ihmiskäsityksessä ihmisiä ei luokitella millään tavalla, ja tärkeintä on aina se, millä tavalla olemme dialogissa ja millä tavalla vastaamme toisillemme. Dialogisuuden periaatteisiin kuuluu hyväksyä toinen ehdoitta, olla utelias ja kiinnostunut sekä osoittaa, että todella haluaa kuulla toisen näkemyksiä. (Seikkula 2021). Dialogisuuden onnistuminen edellyttää kuuntelemista, kunnioittamista, odottamista sekä suoraa puhetta ja avoimuutta (Hyvönen 2011, 20). Dialogisuuden keskeisiä elementtejä ovat vastavuoroisuus, moniäänisyys, etenemisen vapaus, inhimillisyys, roolin ylitykset, heittäytyminen, tasavertaisuus, välittömyys ja ei-tietäminen (mm. Mönkkönen 2018 ja Arnkil & Seikkula 2009).

Dialogisuuden voi toisaalta ymmärtää keskustelutaitona, jota voidaan harjoitella eri puhe- ja keskustelutekniikoin. Toisaalta se on myös suhde, jossa tapahtuu jotakin merkittävää kahden tai useamman ihmisen välillä (Mönkkönen 2018 & Arnkil & Seikkula 2009, 89).

3.2. KAHDEN KULTTUURIN UUSPERHEET DIALOGISINA SUHTEINA

Dialogisuudessa huomio kiinnittyy rajalle, ihmisten väliseen kohtaamiseen (Arnkil & Seikkula 2009, 88). Hahmotan kahden kulttuurin uusperheen dialogisina suhteina sekä kolmannen kulttuurin kohtaamispintana, jossa erilaiset positiot ja niihin liittyvät kokemukset ja näkökulmat haastavat dialogiin. Moniäänisyydellä tarkoitetaan sitä, että dialogisessa kohtaamisessa on aina mukana monta ääntä ja näkökulmaa, ja ne ovat kaikki yhtä arvokkaita. Vuorovaikutuksessa osapuolet tulkitsevat asioita aina myös omien kokemusten, henkilöhistorian ja tilanteiden kautta. Moninäkökulmaisuus tarkoittaa esim. sitä, että saman perheenkään sisällä ”ongelma” ei ole kaikille sama, eli ei ole olemassa ”perheen ongelmaa”. Dialogisuus sisältää myös ajatuksen, että ihmisten tärkein tuki on läheisverkostoissa. (Arnkil & Seikkula 2009, 37; 89).

Dialogisuus ei ole pelkkää puhetta, kuuntelemista ja keskustelua, vaan parhaimmillaan dialogissa osapuolet oppivat ja oivaltavat uutta sekä muuttavat mielipiteitään ja asenteitaan. Dialogisessa suhteessa yhteinen ymmärrys ei tarkoita toisiinsa sulautumista vaan uuden alueen löytämistä osapuolien välille. (Mönkkönen 2018). Dialogissa osapuolet tulevat ikään kuin toisiansa vastaan, ja tässä kohtaamisen vastavuoroisessa kolmannessa tilassa syntyy jotakin uutta ja ainutlaatuista, jota ei täysin voida ennustaa. Kahden kulttuurin uusperheiden kolmannessa kulttuurissa on siten kyse dialogisesta kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta.

Dialoginen lähestymistapa sopii monikulttuurisiin uusperheisiin, joissa moniäänisyyden ja -näkökulmaisuuden huomioiminen on ehdoton edellytys perheen rakenteen ja toimivuuden ymmärtämisessä. Kahden kulttuurin uusperheissä perhesuhteet ovat aidosti monimuotoisia ja perheenjäsenillä on monia erilaisia positioita, rooleja ja niihin liittyviä odotuksia ja kokemuksia. Dialogissa tällaiset erilaiset totuudet saatetaan toistensa yhteyteen ja totuutta myös koetellaan yhdessä (Mönkkönen 2018). Uusperheneuvonnassa voidaan edistää osapuolten välistä dialogia ja näin tukea perhettä rakentamaan omaa kulttuuria ja perheidentiteettiä.

3.3. DIALOGISUUS UUSPERHENEUVONNASSA

Uusperheneuvonnassa ei ole sellaista intervention tai tukitoimien tarvetta kuin hoidollisessa työssä tai psykoterapiassa, joten mahdollisuudet dialogisuudelle ovat

hyvät. Tältä pohjalta luottamusta ja dialogista suhdetta uusperheneuvojan ja parin tai perheen välille on helpompi lähteä rakentamaan. Dialogisuuden ajatuksen mukaisesti interventiota tärkeämpää on aina dialoginen kohtaaminen eli se, millä tavalla vastaa ja tunnistaa ilmaisun, minkä kukakin osallistuja tekee (Seikkula 2021). Ammattiauttajilta dialogi edellyttää nimenomaan ammattitaitoa dialogisen keskustelun synnyttämiseksi ja edistämiseksi. Muu asiantuntemus tulee parhaiten käyttöön dialogisessa prosessissa. (Arnkil & Seikkula 2009, 56).

Dialoginen vuorovaikutus onnistuu parhaiten yhteistoiminnallisessa suhteessa, jossa osapuolet luottavat toisiinsa. Dialogissa ammattilainen ei lähtökohtaisesti toimi asiantuntija- tai asiakaslähtöisestä orientaatiosta käsin vaan näiden ”välissä”, missä tietoa ja ymmärrystä tuotetaan yhdessä asiakkaan kanssa (kuvio 6).

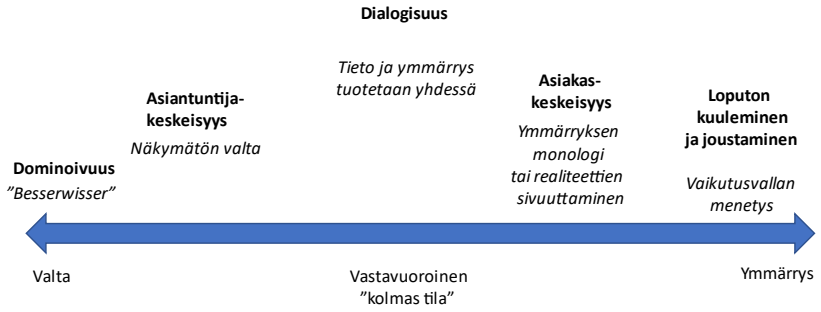

Kuvio 6: Kohtaamisen positiot (Mönkkönen 2018)

Kohtaamisen tavoitteena on keskusteluyhteys ja tasavertaisen suhteen luominen, ei niinkään ongelmien analysointi tai asiakkaan asemaan asettuminen ja asiakkaan näkökulman ”yliymmärtäminen”. (Mönkkönen 2018).

Koen, että uusperheneuvojalla on kolme tehtävää: 1) toimia itse avoimen dialogin mukaisesti, 2) luoda dialoginen suhde perheeseen sekä 3) edistää ja ylläpitää osapuolten keskinäistä tasavertaista suhdetta ja dialogista vuorovaikutusta niin, että keskustelu ei käänny väittelyksi tai riidaksi ja osallistujat pääsevät lähemmäs kolmannen kulttuurin vastavuoroista tilaa. Tilanne voi edellyttää uusperheneuvojalta siirtymistä hetkittäin

enemmän kohti asiantuntija- tai asiakaslähtöistä näkökulmaa, eli tapaamisen aikana positio voi vaihdella, eikä keskustelu välttämättä ole jatkuvasti dialogista. Uusperheneuvojan rooli on ennemminkin mahdollistaa dialogisia hetkiä, ohjata ja ylläpitää rakentavaa vuorovaikutusta, helpottaa vaikeiden asioiden sanoittamista ja puheeksi ottamista, auttaa tuomaan eri näkökulmia näkyväksi sekä toimia reflektion mahdollistajana.

Dialogin ohjaajan haasteena on toisinkatsominen; ajatusmallien kyseenalaistaminen ja osapuolten kannustaminen tulkitsemaan asioita uudella tavalla. Ohjaaja antaa työskentelylle turvalliset puitteet, joiden sisällä työskentelyprosessi voi toteutua. (Mönkkönen 2018). Ohjaajan on hyvä olla rauhallinen ja tietoisesti läsnä, erottaa kuunteleminen ja puhuminen selvästi toisistaan, antaa osapuolille tilaa ja aikaa jäsentää ajatuksiaan, sekä mahdollistaa kuulluksi tuleminen sekä ajatusten ja tunteiden reflektoiminen. Keskustelu ei ole kuuntelevaa, jos osapuolet käyvät vain yksinpuhelua, puhuvat toistensa päälle, tai ammattilainen käyttää pelkästään asiantuntijakieltä (Mönkkönen 2018). Dialogissa täytyy olla utelias ja kiinnostunut toisen kokemuksista. Tärkeää on tehdä näkyväksi, että hyväksyy toisen kertoman sellaisenaan, arvostaa toisen kokemusta ja näkökulmaa ja osoittaa kuulleensa, mitä toinen on kertonut. Keskustelussa on hyvä huomioida myös, mitä positiivista osallistujat sanovat ja vahvistaa tätä puhetta.

Dialogin syntymistä ei voi tietää tai ennustaa, vaikka taitoa voikin harjoitella. Oleellista on omaksua ei-tietäjän asenne, jossa ei voi piiloutua asiantuntijan roolin taakse. Uusperheneuvojan täytyy sietää dialogiin liittyvää epävarmuutta sekä hyväksyen vastaanottaa sen synnyttämät tunteet. Omia tunteita saa tuntea ja niitä väistämättä dialogissa syntyy, mutta ne eivät saisi heikentää vuorovaikutusta ja dialogisuutta.

3.4. DIALOGISIA TYÖTAPOJA

Dialogi ei ole menetelmä, mutta erilaisia menetelmiä voidaan käyttää dialogisesti tukemaan ja rikastuttamaan vuorovaikutusta. Dialogisuudessa ei ole keskeisintä tekninen osaaminen vaan suhtautuminen, perusasenne ja ajattelutapa (Arnkil & Seikkula 2009, 56). Näin ajatellen ei ole oleellista, mitä menetelmää käyttää, vaan miten käyttää niitä dialogisesti. Toki toiset menetelmät ovat lähtökohdiltaan dialogisempia kuin toiset, ja jotkut sopivat paremmin uusperheiden ja toiset kahden kulttuurin

perheiden lähestymiseen. Monet luovat taidelähtöiset- ja muistelutyön menetelmät mahdollistavat dialogin ja sopivat hyvin kahden kulttuurin uusparien ja -perheiden kanssa työskentelyyn. Niissä kielet eivät myöskään välttämättä ole niin keskeisessä roolissa.

Sekä kahden kulttuurin perheissä että uusperheissä vaikuttaa merkittävästi menneisyys. Menneisyys auttaa ymmärtämään nykyhetkeä, ja mitä vieraampi puolison menneisyys on, sitä suurempia yllätyksiä voi tulla eteen. On tärkeää, että puolisot ovat kiinnostuneita toistensa taustasta, kielestä ja historiasta. Näin he pystyvät näkemään toisensa reaktioiden taakse mahdollisesti kätkeytyvät sanattomat viestit ja ymmärtämään laajemmin vuorovaikutuksessa ilmeneviä tarpeita ja itsestäänselvyyksiä. Mahdollisia ristiriitoja on vaikeaa ratkaista, mikäli puolisot eivät ole nähneet vaivaa tutustuakseen toistensa kulttuuriseen taustaan ja sieltä kumpuaviin itsestäänselvyyksiin ja odotuksiin. (Säävälä 2017, 199–200).

Sukupuutyöskentelyn avulla voi nostaa esiin eri sukupolvien elämää, malleja, arvoja ja tapoja. Sukupuuta tutkimalla parisuhteen osapuolet voivat tutustua sekä omaan että toistensa näkökulmiin ja menneisyyteen. Sukupuutyöskentely voi auttaa ymmärtämään itseään ja läheisiä syvemmin. (Ijäs 2012). Sukupuun piirtämisen äärellä on mahdollisuus dialogiin, jossa syntyy uutta ymmärrystä, ja se mahdollistaa liittymisen uusperheneuvojan ja perheen välillä. Sukupuuhun liittyvä keskustelu antaa mahdollisuuden systeemisten kysymysten tekoon, mikä voi auttaa kaikkia osallisia näkemään laajemmin. (Heikinheimo 2019). Työskentelyn tavoitteena on ratkaisukeskeisesti ymmärryksen ja voimavarojen lisääminen, ei ongelmien määritteleminen tai ratkaiseminen. Ijäksen (2012, 116–123) mukaan sukupuun piirtäminen ja siihen pohjautuva keskustelu sopivat erityisen hyvin uusperheiden ja kahden kulttuurin perheiden monimutkaisten ja monitahoisten perherakenteiden ja suhteiden kuvaamiseen ja niiden ymmärtämiseen.

Kulttuurienvälisessä asiakastyössä on oltava hienotunteinen ja sensitiivinen sanojen ja tulkintojen suhteen. Riittää kuitenkin, että on tietoinen kulttuurien ja kielten mahdollisista vaikutuksista, mitään oletuksia niiden perusteella ei voi, eikä pidä tehdä, sillä se olisi dialogin periaatteiden vastaista. Kulttuurisensitiivisyys ei tarkoita, että opiskelemme tai tiedämme, kuinka jossakin tietyssä kulttuurissa toimitaan tai käyttäydytään. Se on kykyä erottaa persoonallisuus, kulttuurit ja muut toimintaa

ohjaavat tekijät toisistaan ja ymmärtää, milloin kulttuurilla on merkitystä. Ennen kaikkea se on kykyä ymmärtää ja kyseenalaistaa oman kulttuuritaustan vaikutus omaan maailmankatsomukseen ja tapaan olla vuorovaikutuksessa, sekä omiin ennakkoluuloihin, asenteisiin, arvoihin, ajatuksiin, tunteisiin ja toimintaan. Se on myös kykyä hyväksyen vastaanottaa ja käsitellä erilaisuuden ja epävarmuuden synnyttämiä tunteita. Kulttuurisensitiivisyyttä voi vahvistaa vain kokemuksen ja vuorovaikutuksen kautta ja hyväksymällä ei-tietämisen asenne ja sen synnyttämä epävarmuus, mikä kuuluu aina osana ihmissuhdetyöhön.

Sensitiivisyys on tärkeää kaikessa kohtaamisessa, sillä emme voi päätellä kenenkään kulttuuritaustaa tai monimuotoisuutta. Jokainen yksilö ja perhe on monien erilaisten monimuotoisuuksien yhdistelmä, joissa erilaiset piirteet kietoutuvat toisiinsa ainutlaatuisella tavalla. Mikään määrä esivalmisteluja, kokemusta tai tietoa ei siten riitä varmistamaan sitä, että osaamme aina kohdata monimuotoisuuden sitä kunnioittaen. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa ajatellaan, että kulttuurien monimuotoisuus on vain yksi ulottuvuus ihmisten välisestä erilaisuudesta, ja että perheet tulee aina kohdata ainutkertaisina. Auttamistyössä tulisi löytää sellainen lähestymistapa, joka toimii kaikenlaisten perheiden kanssa. Kun ratkaisuja rakennetaan perheiden viitekehyksestä ja lähtökohdista, perheiden moninaisuus ja voimavarat tulevat automaattisesti huomioiduksi (De Jong & Berg 2018, 244–246).

Lopuksi

Uusperheneuvojakoulutuksen alussa kouluttajat totesivat, että vuosi tulisi monelle meistä olemaan käänteentekevä. Tämä ennustus tuli monellakin tapaa todeksi, eikä vähiten siksi, että keväällä 2020 korona viimeistään mullisti meidän kaikkien arjen, eikä kukaan tiedä, miten ja milloin tämä aikakausi päättyy. Epävarmuus on ollut jo vuoden päivät osa arkielämää hyvin konkreettisesti.

Omalla kohdallani asiat ovat aina myös tavalla tai toisella henkilökohtaisia. Suuri muutto maalta kaupunkiin eriytti aikoinaan perheenjäseniä- ja sukulaisia toisistaan. Lapsuuteni vuosina 1970-1980 suhtautuminen avioeroon ja eroperheisiin oli jyrkempää kuin nykyään, minkä vuoksi aikuiset joutuivat tekemään päätöksiä, joita ei lasten näkökulmista pohdittu. Jos olosuhteet, asenteet ja paineet olisivat tuolloin olleet

erilaiset, suhteeni sukulaisiini olisivat kenties läheisemmät, sekä juureni ja verkostoni vahvemmat.

Ei siis ole puhdasta sattumaa, että olen päätynyt juuri näiden kahden ilmiön, eron ja muuttoliikkeen äärelle. Uusperheneuvojakoulutus ja tämän lopputyön kirjoittaminen ovat olleet minulle myös henkilökohtaisesti merkityksellisiä ja terapeuttisia kokemuksia ja prosesseja, jotka ovat sysänneet minua pohtimaan omia juuriani, elämääni ja perhesuhteitani entistä syvällisemmin. Ne ovat myös haastaneet minut kohtaamaan omat varjoni ja kipupisteeni, mikä ei aina ole ollut helppoa. Toisaalta uusperheneuvojakoulutus vahvisti omaa ihmissuhdetyön ammatti-identiteettiäni ja avasi elämääni uusia ovia, ulottuvuuksia ja näkökulmia. Se mahdollisti myös ikimuistoisia hetkiä ja kohtaamisia sekä korvaamattoman arvokkaita dialogeja ainutlaatuisessa ryhmässämme.

Tätä lopputyötä tehdessäni olen joutunut kohtaamaan jälleen sen, kuinka vähän tiedän. Ihmissuhdetyössä ei koskaan tule valmiiksi tai riittävän viisaaksi. Näkökulmat ovat aina rajallisia, ja rajaaminen vie väistämättä kauemmas moniäänisyydestä ja moninäkökulmaisuudesta. Se minun täytyy vain hyväksyä. Tehtäväni ei ole tietää vaan osaltani auttaa luomaan uutta ymmärrystä. Tämä lopputyö on vain pieni pisara monikulttuuristen uusperheiden ymmärtämisen meressä, mutta toivon, että se osaltaan auttaa lähestymään ja kohtaamaan monimuotoisia perheitä yksilöllisemmin, perheille ja niiden osapuolille merkityksellisiä, erilaisia näkökulmia huomioiden ja kunnioittaen. Toivon myös, että se muistuttaisi ihmissuhdetyön ammattilaisia kohtaamaan itsensä armollisemmin, tietämättömyyden, keskeneräisyyden ja epävarmuuden itsessämme hyväksyen. Ihmissuhteet ovat aina kiehtovan ihmeellisiä ja ihmisten väliset kohtaamiset ainutlaatuisia hetkiä ja mysteerejä, joita emme koskaan voi täysin ennustaa, hallita tai ratkaista. Ja tämä jos mikä tekee elämästä mielenkiintoista.

Lähteet

Painetut

Anglé, J. 2014. Maahanmuuttajan puolisona Suomessa – Kestävien monikulttuuristen avioliittojen tutkimisen karikot ja anti. Teoksessa Heikkilä, E., Oksi-Walter, P. & Säävälä, M. (toim.) Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. Turku: Painosalama, 111–121.

Arnkil, T. & Seikkula, J. 2009. Dialoginen verkostotyö. Esa Print.

De Jong, P. & Berg, I. K. 2018. Ratkaisukeskeisen terapian oppikirja. Porvoo: Bookwell.

Heikkilä, E. 2014. Monikulttuurisiin avioliittoihin liittyviä kansainvälisiä ja kotimaisia ulottuvuuksia. Teoksessa Heikkilä, E., Oksi-Walter, P. & Säävälä, M. (toim.) Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. Turku: Painosalama, 9–19.

Heikkilä, E., Oksi-Walter, P. & Säävälä, M. 2014. (toim.) Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. Turku: Painosalama.

Ijäs, K. 2012. Sukupuu. Avain oman elämän ja perheen ymmärtämiseen. Helsinki: Kirjapaja.

Lainiala, L. & Säävälä, M. 2012. Rakkautta, rikkautta ja ristiriitoja. Suomalaisten solmimat kaksikulttuuriset avioliitot. Helsinki: Vammalan kirjapaino.

Lasonen, J., Halonen, M., Kemppainen, R. & Teräs, M. (2009). Monikulttuurisuus, kulttuurienvälisyys ja osaamisen tunnustuksen tarve. Teoksessa: Lasonen, J. & Halonen, M. (toim.) Kulttuurienvälinen osaaminen koulutuksessa ja työelämässä. Kasvatusalan tutkimuksia 43. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Leinonen, J. 2014. ”Myö eletään semmosta välimuotoa” – Ylirajaista perhe-elämää suomalaisten ja amerikkalaisten välisissä liitoissa Suomessa ja Yhdysvalloissa. Teoksessa Heikkilä, E., Oksi-Walter, P. & Säävälä, M. (toim.) Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. Turku: Painosalama, 52–67.

Malinen, V. & Larkela, P. 2011. Parisuhde - uusperheen ydin. Vaasa: Oy Fram Ab.

Nissi, K. 2017. Uskonnot, kulttuurit ja perhe. Etnologinen tutkimus monikulttuuristen liittojen kerronnoista Suomessa. Turku: Painosalama.

Rimpiläinen, S. 2016. Kaksikulttuurisen uusperhe-elämän intersektionaalisuus: kulttuurit, kielet ja uusperheys risteävät äitien ja äitipuolten kertomuksissa. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Säävälä, M. & Miettinen, A. 2014. Millaiset suomalaiset solmivat kaksikulttuurisia avioliittoja? Teoksessa Heikkilä, E., Oksi-Walter, P. & Säävälä, M. (toim.) Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. Turku: Painosalama, 77–93.

Sähköiset

Attias, M. 2018. Oikein käyty dialogi purkaa polarisaatiota. Viitattu 31.3.2021. https://www.sitra.fi/artikkelit/oikein-kayty-dialogi-purkaa-polarisaatiota/

Baptiste, D. 1984. Marital and Family Therapy with Racially/Culturally Intermarried Stepfamilies: Issues and Guidelines. Family Relations Vol. 33. No. 3. Remarriage and Stepparenting. National Council of Family Relations, 373-380. Viitattu 10.5.2021. http://www.jstor.org/stable/584708

Heikinheimo, K. 2018. Jotakin vanhaa, paljon uutta. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapsemme-jäsenlehti 3/2018. Viitattu 10.5.2021. https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/jotakin-vanhaa-paljon-uutta/

Hyvönen, M. 2011. Yhdessä näkeminen tulevaisuuden muistelun avulla. Tutkimus dialogisten menetelmien käytöstä työyhteisöjen kehittämisessä. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 29.2.2021. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/10153/urn_nbn_fi_uef-20110384.pdf

Jokinen, K. 2017. Ydinperheestä monimuotoisiin perheisiin. Teoksessa Hytönen, M. (toim.) Perheet ja avioliitto muutoksessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127, 126–146. Viitattu 10.5.2021. https://evl.fi/documents/1327140/45652999/Jokinen+Ydinperheest%C3%A4+monimuotoisiin+perheisiin/533abc59-a287-50eb-d29c-264179caf318

Keski-Petäjä, M. & Pietiläinen, M. 2020. Miltä lasten Suomi näyttää tilastoissa? – Lasten määrä ja osuus väestössä historiallisen pieni. Tieto & Trendit. Tilastokeskus. Viitattu 10.5.2021. https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/milta-lasten-suomi-nayttaa-tilastoissa-lasten-maara-ja-osuus-vaestossa-historiallisen-pieni/

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. E-kirja. Gaudeamus, luku 5.

Seikkula, J. 2021. Haastattelu. Viitattu 1.4.2021. https://www.tuumaa.fi/post/psykoterapian-emeritus-professori-jaakko-seikkula-haastattelussa

Suomen uusperheiden liitto 2021. Viitattu 15.3. 2021. https://supli.fi/tietoa/mika-on-uusperhe/

Säävälä, M. 2017. Monikulttuuriset perheet. Teoksessa Hytönen, M. (toim.) Perheet ja avioliitto muutoksessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127, 188–206. Viitattu 15.3.2021. https://evl.fi/documents/1327140/45652999/S%C3%A4%C3%A4v%C3%A4l%C3%A4%2C+Minna+Monikulttuuriset+perheet/2fb64423-d770-b8ad-5cb5-db914a09423d

Tilastokeskus 2020. Suomen virallinen tilasto. Perheet 2019. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 15.3.2021. http://www.stat.fi/til/perh/2019/perh_2019_2020-05-22_tie_001_fi.html

Tilastokeskus 2021a. Perheet. Viitattu 14.4.2021.
https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/perheet.html

Tilastokeskus 2021b. Avioerot. Viitattu 14.4.2021.
http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/perheet/avioerot.html

Julkaisemattomat

Heikinheimo, K. 2019. Sukupuun käyttö perheiden kanssa työskenneltäessä. Uusperheneuvojakoulutus 2019–2020. Powerpoint-esitys.

Kuviot

Kuvio 1: Monikulttuuristen perheiden kirjo 4

Kuvio 2: Arjen kokonaiskuormittavuus kahden kulttuurin perheessä 7

Kuvio 3: Kahden kulttuurin perheiden positio perhemallien ”välissä” 8

Kuvio 4: Monikulttuuristen uusperheiden malleja 10

Kuvio 5: Kahden kulttuurin uusperheiden kolmas kulttuuri 16

Kuvio 6: Kohtaamisen positiot (Mönkkönen 2018) 20

Kuvat

Kuva 1: Puolisoiden lapsuuden leikkikentät kahden kulttuurin perheessä (Savonlinna vs. Meksiko City 1980-luvulla) 6

Taulukot

Taulukko 1: Uusperheellisyydestä ja kaksikulttuurisuudesta aiheutuvia mahdollisia kerrannaisvaikutuksia kahden kulttuurin uusperheissä 13